KRAKĖS

Karolis Duderis

Laisvės aikštės tyrimai

Rengiamas Krakių miestelio istorinės dalies (UK 39169) (Kėdainių r.), Laisvės aikštės, rekonstrukcijos projektas. Krakės – senas Žemaitijos valsčius, žinomas nuo XIV a. 1421 m. Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas Krakes padovanojo Žemaičių vyskupui Motiejui Trakiškiui. Nuo to laiko iki XIX a. Krakes valdė Žemaičių vyskupai. XV a. čia įkurtas vyskupo dvaras. 1478 m. vyskupo Baltramiejaus II rūpesčiu pastatyta pirmoji bažnyčia. 1570–1572 m. Krakių klebonas buvo Mikalojus Daukša – lietuviškosios raštijos pradininkas, įsteigęs mokyklą, minimą 1579 m. 1645 m. Šv. Kotrynos ordino vienuolės gavo vyskupo leidimą statyti Krakėse vienuolyną. Jis pastatytas 1692 m., o prie jo ir Šv. Kotrynos bažnyčia. 1790 m. miestelis gavo turgaus ir mugių privilegiją. Po 1831 m. sukilimo Rusijos imperijos valdžia konfiskavo Krakių kotryniečių vienuolyno žemę. 1863 m. miestelyje siautėjo gaisras, sunaikinęs bažnyčią ir vienuolyną. 1897–1908 m. pastatyta mūrinė Šv. Apaštalo Evangelisto Mato bažnyčia.

1 pav. Dabartinės Laisvės aikštės vaizdas iš bažnyčios bokšto. XX a. 4 dešimtmetis.

Fig. 1. Present-day Laisvės Square (from the church tower) in the 1930s.

Nuo XIX a. vidurio iki 1950 m. Krakės buvo valsčiaus centras. Jis sparčiai augo ir buvo tvarkomas – išgrįstos centrinės gatvės, įvestas elektrinis apšvietimas. Dabartinės Laisvės aikštės vaizdas pasikeitė tarybiniu laikotarpiu: performuotos gatvės, buvusios aikštės pakraščiuose suformuotas naujas užstatymas. XX a. I pusės kartografinėje medžiagoje bei archyvinėse nuotraukose (1 pav.) užfiksuota, jog tuometinė aikštė buvo grįsta akmenimis, centrinėje dalyje stovėjo šulinys, o Š, R ir V pusės buvusios tankiai užstatytos. Į P nuo aikštės, bažnyčios link, buvusi akmenimis grįsta Bažnyčios gatvė, kuri bemaž atitinka šiandieninę J. Basanavičiaus gatvę. Senoji gatvės trasa sukosi į PR ties buvusiu Smilgaičio upeliu (1 pav.).

2017 m. Laisvės aikštėje atlikti žvalgomieji tyrimai, jų metu iškasti 5 šurfai (4 šurfai – 4 m^2 bei vienas – 2 m^2 dydžio) – bendrai ištirtas 18 m^2 plotas. Tyrimų metu po supiltiniais sluoksniais šurfe 1, 60–65 cm gylyje, šurfe 2 – 40 cm gylyje fiksuotas suardyto XX a. grindinio fragmentas. Šurfe 3, 60 cm gylyje atidengtas iš lauko riedulių suformuotas lietaus vandens nubėgimo latako fragmentas (2 pav.). Jis buvo „V“ formos, apie 2 m ilgio (ŠR–PV kryptimi) bei 60 cm pločio (ŠV–PR kryptimi). Latakas formuotas iš lauko riedulių, kurių dydis nuo 10x10x10 cm iki 35x30x20 cm. Lietaus vandens nubėgimo latake rasta XX a. II puse datuojamų radinių – susilydžiusių stiklo gabalų, varinio žiebtuvėlio futliaro fragmentas, geležinių dirbinių (lango vyris (?) bei neaiškios paskirties fabrikinės gamybos geležinių dirbinių).

Šurfuose 4 bei 5 atidengti XX a. I puse (galbūt iki XX a. vidurio) datuojami buvusių

pastatų fragmentai, kurie pavaizduoti XX a. pradžios kartografijoje bei XX a. 4 dešimtmetyje darytoje dabartinės Laisvės aikštės nuotraukoje (1 pav.). Šurfe 4 atidengtas mūrinio pastato fragmentas, kuris buvo apie 1,1 m ilgio (ŠR–PV kryptimi) bei 90 cm pločio (ŠV–PR kryptimi). Plytų rišimo nepavyko nustatyti, nes nefiksuota rišamoji medžiaga. Galbūt plytos tarpusavyje rištos „žaliu“ moliu, nes tarpuose tarp plytų pastarasis ir buvo identifikuotas. Konstrukcija mūryta iš 3 eilių plytų. Plytos buvo 30x15x6,5 cm dydžio.

Šurfe 5, 40 cm gylyje fiksuotas apie 2,2 m ilgio (R–V kryptimi) bei apie 30 cm pločio (Š–P kryptimi) pamatų fragmentas. Pamatas formuotas iš vienos eilės akmenų, kurių dydis nuo 20x20x15 cm iki 35x30x20 cm. Pamatas orientuotas R–V kryptimi, akmenys be rišamosios medžiagos. Šurfo P dalyje, 40–50 cm gylyje atidengtas keturkampio formos sudegusios medinės konstrukcijos fragmentas. Galbūt tai sudegusio lango rėmo fragmentas (medienoje fiksuotos sukaltos geležinės vinutės – apvalaus skersinio pjūvio, apvaliomis galvutėmis). Ši medinė konstrukcija buvo apie 1,1x0,85 m dydžio.

Po supiltiniais sluoksniais bei lauko riedulių grindiniu fiksuotas pilkos, juodos spalvos žemės bei rudos spalvos molio, maišyto su pilkos spalvos žeme, sluoksnis, kuris atidengtas 55–95 cm gylyje. Šis sluoksnis pagal aptiktus koklių (dengtų žaliai ruda, tamsiai žalia, ornamentuotų augaliniu bei geometriniu ornamentu bei neglazūruoto koklio su raide „R“), buitinės keramikos (oksidacinėje aplinkoje degtos, kurios molio masė liesinta vidutinio stambumo mineralinėmis priemaišomis bei oksidacinėje aplinkoje degtos, dengtos drumsta žalsvos bei šviesiai žalios spalvos glazūra keramikos) bei stiklo fragmentus, turėtų būti datuojamas XVII a. II puse (galbūt iki XVIII a. I pusės). Šurfe 1, 1,2 m gylyje atidengtos dvi sudegusios lentos, kurios aiškios struktūros nesudarė. Panašu, jog jas reiktų datuoti tuo pačiu laikotarpiu kaip ir ankstyviausią kultūrinio sluoksnio

2 pav. Lietaus vandens nubėgimo latakas šurfe 3. K. Duderio nuotr.

Fig. 2. The cobblestone road fragment with a gutter in test pit 3.

3 pav. Buitinės keramikos ir koklių fragmentai iš šurfo 2. K. Duderio nuotr.

Fig. 3. Pottery and tile fragments from test pit 2.

horizontą, t. y. XVII a. II puse (galbūt iki XVIII a. I pusės).

The Excavation at Laisvės Square

In 2017, five test pits (a total of 18 m^2) were excavated at Laisvės Square in Krakės (Kėdainiai District). Fragments of a 20th-century building (visible in a 1930s photo of Laisvės Square (Fig. 1)) foundation were unearthed in test pits 4–5, the remains of a cobblestone road in test pits 1–3, and a fragment of cobblestone road with a gutter in test pit 3 (Fig. 2).

A grey cultural layer from the second half of the 17th century (to perhaps the first half of the 18th century) was uncovered at a depth of 55–95 cm in test pits 1–2 and 4–5. Fragments (Fig. 3) of (green, light green) glazed pottery and (green, dark green) glazed tile fragments were found in it.

KRAŽIAI

Donatas Zubrickas

Tyrimai Kapų, Kolegijos, Medeinės ir Vytauto gatvėse 2016 m.

2016 m. Kražiuose (Kelmės r.) numatyta pakloti naują apie 2637 m ilgio elektros kabelio liniją. Visų pirma suprojektuotoje elektros kabelio trasos vietoje atlikti žvalgomieji tyrimai, ištirti 54 1x1 m dydžio šurfai (bendras 54 m^2 plotas). Anksčiau Kražių miestelyje archeologiniai tyrimai daugiausia vyko Kražių kolegijos aplinkoje. Jiems vadovavo A. Lisanka 1975 m., R. Spranaitis 1988–1989 m., G. Aleliūnas (*ATL 1996 ir 1997 metais*, 1998, p. 360–361), T. Poška (*ATL 2002 metais*, 2004, p. 219–220), L. Deveikytė (*ATL 2008 metais*, 2009, p. 357–359), M. Michelbertas (*ATL 2010 metais*, 2011, p. 358–359; *ATL 2011 metais*, 2012, p. 408–410), M. Grikpėdis ir V. Veževičienė (*ATL 2013 metais*, 2014, p. 328–330). Šių tyrimų metu po paviršiniais 0,5–1,3 m storio sluoksniais virš įžemio fiksuoti XVI–XVIII a. kultūriniai sluoksniai bei mūrai.

2016 m. šurfais tirta Kapų, Kolegijos Medeinės ir Vytauto gatvėse, kurios patenka į Kražių miestelio istorinės dalies (UK 17089) bei senojo miesto vietos (UK 13012) teritorijas. Žvalgomųjų tyrimų metu didesnėje šurfų dalyje fiksuoti vėlyvi XIX–XX a. kultūriniai sluoksniai bei užstatymo liekanos. Archeologinis sluoksnis aptiktas į V nuo Kražių kolegijos (šurfai 14–17), į R nuo kolegijos (šurfai 19–21), Medeinės gatvės R dalyje (šurfai 26, 36) bei saugomos teritorijos V dalyje ties Vytauto gatve (šurfai 4, 13).

Į R nuo Kražių kolegijos tirtuose šurfuose 20–21 po paviršiniu sluoksniu fiksuotas tos pačios spalvos iki 1,9 m storio kultūrinis sluoksnis su XVII–XX a. radiniais. Įžemis nepasiektas. Vidutiniškai nuo 1,2 m gylio išskirtas archeologinis horizontas, nes nuo minėto gylio aptikti jau XVII–XVIII (XIX?) a. datuojami radiniai. O šurfe 19 XVIII–XIX a. datuojamas archeologinis sluoksnis aptiktas jau 40 cm gylyje. Į V nuo kolegijos tirtuose šurfuose 14–17 iki 40 cm storio XVI–XVII a. datuojamas kultūrinis sluoksnis fiksuotas vidutiniškai 20–40 cm gylyje.

Panašiame gylyje minėto laikotarpio kultūrinis sluoksnis aptiktas Medeinės gatvės R dalyje kastuose šurfuose 26 ir 36. Atsižvelgus į tyrimų rezultatus, dalį elektros kabelio nutarta pakloti uždaruoju prastūmimo būdu po nustatytu kultūriniu sluoksniu. Detalieji tyrimai atlikti tirtų į V nuo kolegijos pastato šurfų 14–17 bei į R nuo Medeinės gatves tirtų šurfų 26 ir 36